

ОММАВИЙ-ҲУҚУҚИЙ МУНОСАБАТЛАРДАН КЕЛИБ ЧИҚАДИГАН НИЗОЛАРНИНГ МАЪМУРИЙ СУДЛАРГА ТААЛУҚЛИЛИГИ

Камалатдин Хожамуратов,
Судьялар олий мактаби тингловчиси

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада оммавий-ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган низоларнинг бартараф этиши истиқболлари хусусида фикр юритилади. Бугунги кунда оммавий ҳуқуқий низоларни судда кўриши билан бир қаторда судга даъво қўзғатиши йўли билан маъмурий низоларни ҳал этишининг муқобил усулларини таъминлаш нафақат илмий, балки нафақат йўналишида, балки қонунчилик даражасида ҳам долзарб ва устувор вазифадир.

Калит сўзлар: оммавий-ҳуқуқий муносабатлар, Тааллуқчилик, Адвокатура.

ABSTRACT

This article discusses the prospects for resolving disputes arising from public-legal relations. Today, providing alternative methods of resolving administrative disputes by filing lawsuits in court, as well as public legal disputes, is an urgent and priority task, not only at the scientific level, but also at the legislative level.

Keywords: public-legal relations, Relevance, Advocacy.

КИРИШ

Қандай турдаги ишлар маъмурий судларга тааллуқли деган саволга жавоб беришдан олдин, тааллуқчилик тушунчасига баҳо бериш лозим.

Тааллуқчилик – бу давлат томонидан ҳал этиладиган ҳуқуқ ҳақидаги низолар ва бошқа юридик ишларнинг у ёки бу давлат органи юритувига тегишлилигидир. Тааллуқчилик юридик ишларни турли хил юрисдикциявий органлар ўртасида аниқ ва мақсадга мувофиқ равишда тақсимланишини таъминлайди. Тааллуқчиликнинг муҳим белгиси – бу унинг қонун билан аниқ белгилаб қўйилганлигидир. Оммавий-ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган низоларнинг маъмурий судларга тааллуқчилиги масаласини ўрганиш, шунингдек доирасини аниқлаштириш учун, биринчи навбатда, “оммавий-ҳуқуқий муносабат” тушунчасини таҳлил қилишдан бошлаймиз.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Оммавий-ҳуқуқий муносабат – қатнашчиларининг бири томонидан иккинчисига нисбатан ўз ваколатларини амалга ошириши натижасида вужудга

келадиган ҳуқуқ субъектлари ўртасидаги ҳуқуқий муносабатдир. Оммавий ҳуқуқий муносабатлар қуйидаги хусусиятларга эга:

биринчидан, субъектлар ўз ҳуқуқий мақомида тенг эмаслиги;

иккинчидан, оммавий-ҳуқуқий муносабатга киришишда ҳокимият ваколатига эга бўлган субъект иштирокининг мажбурийлиги;

учинчидан, “ҳокимият-бўйсиниш” формуласига мос равишда қурилган бўлиб, бир тараф фақат ҳуқуқий мажбуриятларга, иккинчи тараф субъектив ҳуқуқларга эга бўлиши;

тўртинчидан, жисмоний шахснинг ҳуқуқий мақоми турли кўринишда учраши, хусусан, жисмоний шахс мажбуриятларга эга тараф сифатида, мансабдор шахс эса ҳокимият бошқарув ваколатига эга тараф сифатида иштирок этиши;

бешинчидан, тараф сифатида жамоанинг, кўпчиликнинг фикрини ифода этадиган субъект сифатида фаолият кўрсатаётган жамоат ташкилотлари, бирлашмалари иштирок этиши мумкин.

Н.В.Сухаревнинг фикрича, маъмурий-ҳуқуқий низо деганда, муайян маъмурий муносабат иштирокчиларидан бирининг маъмурий-ҳуқуқий муносабатнинг вужудга келиши, ўзгариши ёки бекор бўлишига сабаб бўлган юридик фактга нисбатан норозилиги ифодасидир. Маъмурий-ҳуқуқий низолар бу маъмурий ҳуқуқ субъектларининг ҳуқуқ ва мажбуриятларига оид бўлган низолардир ва улар ўзининг мазмуни жиҳатидан бошқа юридик низолардан фарқ қилади¹.

Ю.Н.Стариловнинг фикрича эса, маъмурий ҳуқуқий муносабатлар субъектлари ўртасида юзага келган низоларнинг ўзига хос моҳиятини тарафларнинг нотенглиги билан ифодалаш мумкин, яъни тарафлардан бири ҳокимият/бошқарув ваколатига эга бўлади².

Оммавий-ҳуқуқий низолар – давлат органлари ва мансабдор шахсларнинг хатти-ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) ва қарорлари фуқаролар ва юридик шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини бузган ҳолларда келиб чиққан низоларни тушуниш мумкин.

Низода қуйидаги учта белгининг бир вақтда мавжуд бўлиши ишнинг маъмурий суд судловига тааллуқли эканлигини англатади:

а) ишда жавобгар — маъмурий орган бўлиши;

¹ Н.В.Сухарева - Сущность административно-правовых споров//Юрист 1999 №10. - 52.

² Ю.Н.Старилов - Административная юстиция: Проблемы теории - 1998, 127 бет.

б) ариза (шикоят) маъмурий органнинг ҳужжатиға ёки хатти-ҳаракатиға (ҳаракатсизлигиға) қаратилган бўлиши;

в) устидан ариза (шикоят) берилган ҳужжат ёки хатти-ҳаракат (ҳаракатсизлик) маъмурий ва бошқа оммавий ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиққан бўлиши лозим.

МСИЮТКнинг 27-моддасига кўра, суд:

1) идоравий норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар юзасидан низолашиш тўғрисидаги;

2) маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг, давлат бошқаруви органларининг, маъмурий-ҳуқуқий фаолиятни амалга оширишга ваколатли бўлган бошқа органларнинг, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг ва улар мансабдор шахсларининг қонунчиликка мос келмайдиган ҳамда фуқаролар ёки юридик шахсларнинг ҳуқуқларини ва қонун билан қўриқланадиган манфаатларини бузадиган қарорлари, ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) юзасидан низолашиш тўғрисидаги;

3) сайлов комиссияларининг хатти-ҳаракатлари (қарорлари) юзасидан низолашиш тўғрисидаги;

4) нотариал ҳаракатни амалга ошириш, фуқаролик ҳолати далолатномаларини ёзишни рўйхатга олиш рад этилганлиги ёки нотариуснинг ёхуд фуқаролик ҳолати далолатномаларини ёзиш органи мансабдор шахсининг ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) юзасидан низолашиш тўғрисидаги;

5) давлат рўйхатидан ўтказишни рад этиш ёхуд белгиланган муддатда давлат рўйхатидан ўтказишдан бўйин товлаш устидан шикоят қилиш тўғрисидаги;

Шунингдек, 2021 йил 12 январдаги “Суд қарорларини қайта кўриш институти такомиллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг маъмурий суд ишларини юритиш тўғрисидаги кодексига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида”ги ЎРҚ-662-сон қонунига асосан МСИЮТК 27¹ ва 27²-моддалари билан тўлдирилиб, унга кўра:

б) инвестиция низолари, яъни инвесторлар билан маъмурий органлар, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ўртасидаги улар мансабдор шахсларининг инвестиция шартномаси шартларига риоя қилиниши билан боғлиқ қарорлари, ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) юзасидан низолашиш тўғрисидаги;

7) рақобат тўғрисидаги, яъни юридик шахслар, шу жумладан чет эллик юридик шахслар, хўжалик бошқаруви органлари, яқка тартибдаги тадбиркорлар

ва монополияга қарши орган ўртасида товар ҳамда молия бозорларида рақобат соҳасидаги муносабатлардан келиб чиқадиган ишларни ҳал қилади.

Суд фуқаролар ва юридик шахсларнинг бузилган ёки низолашилаётган ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш тўғрисидаги маъмурий ва бошқа оммавий ҳуқуқий муносабатлардан юзага келадиган, қонун билан ўзининг ваколатига киритилган бошқа ишларни ҳам ҳал қилади.

Шунингдек, “Адвокатура тўғрисида”ги қонуннинг 15 ва 16-моддаларида тегишинча адлия органининг лицензиянинг амал қилишини тўхтатиб туриш ҳамда тугатиш тўғрисидаги қарори устидан судга шикоят қилиниши мумкинлиги белгиланган. Шунингдек, ушбу Қонуннинг 16-моддасига кўра, лицензиянинг амал қилишини тугатиш қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа ҳолларда ҳам маъмурий суд томонидан амалга оширилиши мумкин³.

Бундан ташқари, “Нотариат тўғрисида”ги қонуннинг 15³-моддасига биноан, лицензиянинг амал қилишини тугатиш нотариусни ҳисобга олган Қорақалпоғистон Республикаси Адлия вазирлигининг, адлия бошқармасининг мурожаатига кўра малака комиссиясининг қарори асосида маъмурий суд томонидан амалга оширилади.

Ушбу Қонуннинг 15⁴-моддасига мувофиқ, лицензия сохта ҳужжатлардан фойдаланилган ҳолда олинганлиги факти аниқланганда лицензияни бекор қилиш Қорақалпоғистон Республикаси Адлия вазирлиги, адлия бошқармасининг аризасига асосан маъмурий суднинг қарори билан амалга оширилади⁴.

Олий суд Пленумининг “Маъмурий органлар ва улар мансабдор шахсларининг қарорлари, ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан шикоят қилиш тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш бўйича суд амалиёти тўғрисида”ги 24-

³ Ўзбекистон Республикаси “Адвокатура тўғрисида”ги ЎРҚ-349-1-сон Қонуни, <https://lex.uz/docs/54503>, (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1997 й., 2-сон, 48-модда; 2001 й., 1-2-сон, 23-модда; 2003 й., 5-сон, 67-модда; 2004 й., 1-2-сон, 18-модда; Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари тўплами, 2005 й., 37-38-сон, 280-модда; 2008 й., 52-сон, 514-модда; 2009 й., 39-сон, 423-модда; Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 12.10.2018 й., 03/18/497/2044-сон; 16.01.2019 й., 03/19/516/2484-сон; 24.05.2019 й., 03/19/542/3177-сон, 11.09.2019 й., 03/19/566/3734-сон);

⁴ Ўзбекистон Республикаси “Нотариат тўғрисида”ги ЎРҚ-343-1-сон Қонуни, (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1997 й., 2-сон, 42-модда; 2001 й., 1-2-сон, 23-модда; 2003 й., 5-сон, 67-модда; 2004 й., 1-2-сон, 18-модда; Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2005 й., 37-38-сон, 280-модда; 2006 й., 39-сон, 385-модда; 2007 й., 52-сон, 533-модда; 2009 й., 39-сон, 423-модда; 2010 й., 37-сон, 313-модда; 2012 й., 15-сон, 163-модда; 2014 й., 20-сон, 222-модда; 2017 й., 37-сон, 978-модда; Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 19.04.2018 й., 03/18/476/1087-сон, 24.07.2018 й., 03/18/486/1559-сон, 12.10.2018 й., 03/18/497/2044-сон; 16.01.2019 й., 03/19/516/2484-сон; 15.01.2020 й., 03/20/602/0052-сон; Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 21.04.2021 й., 03/21/683/0375-сон, 17.08.2021 й., 03/21/708/0799-сон, 26.08.2021 й., 03/21/711/0825-сон);

сонли қарорини 8-бандига асосан, маъмурий судларга бир қатор ишларни ҳам Кодексда назарда тутилган тартибда кўриб чиқиш белгиланган⁵.

МСИЮтКда ҳар қандай манфаатдор шахс ўзининг бузилган ёки низолашилаётган ҳуқуқларини ёхуд қонун билан кўриқланадиган манфаатларини ҳимоя қилиш учун маъмурий судга мурожаат қилишга ҳақли эканлиги мустаҳкамланган.

ХУЛОСА

Хулоса қилиб айтганда, жисмоний ва юридик шахслар томонидан маъмурий органлар устидан судга ариза ва шикоят берилганида, аввало низолашилаётган масала юзасидан маъмурий органнинг ички бўйсунувида бўлмаган манфаатдор шахсга (ташқи субъектларга) йўналтирилган, ҳокимият ваколати асосида қабул қилинган, қарор йўналтирилган шахс (адресат) учун маълум бир ҳуқуқий оқибат келтириб чиқарувчи индивидуал ҳужжатнинг бор-йўқлигига эътибор қаратилиши лозим.

REFERENCES

1. Н.В.Сухарева - Сущность административно-правовых споров//Юрист 1999 №10.
2. Ю.Н.Старилов - Административная юстиция: Проблемы теории - 1998,
3. Ўзбекистон Республикаси “Адвокатура тўғрисида”ги ЎРҚ-349-1-сон Қонуни, <https://lex.uz/docs/54503>, (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1997 й., 2-сон, 48-модда; 2001 й., 1-2-сон, 23-модда; 2003 й., 5-сон, 67-модда; 2004 й., 1-2-сон, 18-модда; Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари тўплами, 2005 й., 37-38-сон, 280-модда; 2008 й., 52-сон, 514-модда; 2009 й., 39-сон, 423-модда; Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 12.10.2018 й., 03/18/497/2044-сон; 16.01.2019 й., 03/19/516/2484-сон; 24.05.2019 й., 03/19/542/3177-сон, 11.09.2019 й., 03/19/566/3734-сон);

⁵ Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2019 йил 24 декабрдаги 24-сонли қарори, <https://lex.uz/docs/4711311>;